

КРЕДИТНО-ИНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВ: ЕВОЛЮЦІЯ НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ

Андрос С.В., к.е.н., доцент, докторант Університету банківської справи Національного банку України (Україна)

Андрос С.В. Кредитно-інвестиційна діяльність банків: еволюція наукових поглядів.

У статті розглядається еволюція наукових поглядів на розвиток банків як відображення процесу модифікації економічних відносин і об'єктивної потреби інвестицій у відтворювальний процес національної економіки. Розкривається сутність економічних взаємовідносин господарюючих суб'єктів і банків в сфері кредитування. Обґрунтовано вплив банківського потенціалу і комерційного кредиту на процеси кредитування національного господарства та на інвестиційний характер розвитку економіки. Розглядається економічна природа, специфіка і форма кредиту в контексті цивільно-правових відносин. Обґрунтовано зміст інвестиційної діяльності банку з позицій макроекономічного і мікроекономічного підходів. Удосконалені поняття «інвестиційна діяльність банку», «кредитна діяльність банку». На основі узагальнення наукових підходів доведено, що кредитна діяльність банку існує в рамках банківської діяльності, в нерозривному зв'язку з іншими її елементами та відображає діяльність банку, пов'язану з розміщенням кредитних ресурсів. Запропоновано авторське визначення економічної категорії «кредитно-інвестиційна діяльність банків».

Ключові слова: банк, банківська діяльність, інвестиція, інвестиційна діяльність, кредит, кредитна діяльність.

Андрос С.В. Кредитно - инвестиционная деятельность банков: эволюция научных воззрений.

В статье рассматривается эволюция научных воззрений на развитие банков как отражение процесса модификации экономических отношений и объективной потребности инвестиций в воспроизводственный процесс национальной экономики. Раскрывается сущность экономических взаимоотношений хозяйствующих субъектов и банков в сфере кредитования. Обосновано влияние банковского потенциала и коммерческого кредита на процессы кредитования национального хозяйства и на инвестиционный характер развития экономики. Рассматривается экономическая природа, специфика и формы кредита в контексте гражданско-правовых отношений. Обосновано содержание инвестиционной деятельности банка с позиций макроэкономического и микроэкономического подходов. Усовершенствованы понятия «инвестиционная деятельность банка», «кредитная деятельность банка». На основе обобщения научных подходов доказано, что кредитная деятельность банка существует в рамках банковской деятельности, в неразрывной связи с другими ее элементами и отражает его деятельность, связанную с размещением кредитных ресурсов. Предложено авторское определение экономической категории «кредитно-инвестиционная деятельность банков».

Ключевые слова: банк, банковская деятельность, инвестиция, инвестиционная деятельность, кредит, кредитная деятельность.

Andros S.V. Credit-investment banking: the evolution of scientific views.

The article describes the evolution of scientific views on the development banks as a reflection of the modification process of economic relations and the objective need of investment in the reproductive process of the national economy. The author of the article reveals the essence of economic relations between businesses and banks in lending. The author justifies the potential impact of the banking and commercial loan lending processes of the national economy and the investment nature of economic development. The author examines the economic substance, specificity and forms of credit in the context of civil and legal relations. The author substantiates the economic content of the investment bank's activities from the standpoint of macroeconomic and microeconomic approaches. Improvements to the concept of "investment activities of the bank", "bank lending activity." On the basis of summarizing scientific approaches proved that bank lending activity exists within the banking activities in relation to other elements and it reflects his activities related to the placement of credit resources. Author of the article proposed an improved definition of the economic category of "credit and investment banking."

Keywords: bank, banking, investing, investment, loan, credit activities

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ. Банки складають невід'ємну частину сучасного грошового господарства, їх діяльність пов'язана з потребами відтворення. Обслуговуючи інтереси виробників, і споживачів банки опосередковують зв'язки між промисловістю і торгівлею, сільським господарством та населенням. Банківський кредит та інвестиції дають суспільству стимул для розвитку, породжують систему особливих відносин і високого ступеня організації. За допомогою банків відбувається акумуляція тимчасово вільних грошових коштів, їх перерозподіл. Банківська діяльність є свого роду найбільш характерним індикатором стану фінансової системи, руху грошових потоків, рівня розрахункових операцій, ступеня захищеності інтересів вкладників, стійкості фінансового ринку. Можна сказати, що в нашому суспільстві ще немає завершеного розуміння того місця, яке відводиться банкам у системі управління економікою. Сьогодні теорія діяльності банків – це фактичний переказ того, які в країні існують банки, які операції вони виконують.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ. В історичному плані найважливіші положення банківського кредитування розроблялися в працях Дж. А. Гобсона, Р. Гильфердинга, В. Леніна, К. Маркса, А. Сміта, Дж. Кейнса та інших дослідників. Українськими вченими здійснені різноманітні теоретичні та методологічні дослідження з питань кредитно-інвестиційної діяльності банків. Значну лепту в цю справу внесли М. Д. Алексєєнко, З. М. Васильченко, А. К. Вожжов, О. В. Дзюмблук, В. В. Зимовець, І. Б. Івасів, К. О. Кіреєва, В. В. Коваленко, В. П. Кудряшов, А. М. Мороз, Л. О. Примостка, М. І. Савлук, В. М. Федосов та інші. Гідно оцінюючи внесок попередників у вивчення даної проблеми, слід зауважити, що окремі питання розглянуті фрагментарно і потребують подальшого вивчення.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРШЕНОЇ ПРОБЛЕМИ. Еволюція понять «кредит» й «інвестиції» відбувалася в рамках теорії фінансів і загальної теорії економічного зростання. Особлива увага приділялася вивченню ролі інвестицій в економічному процесі, а також створенню належних умов та механізмів для здійснення інвестиційної діяльності насамперед на рівні держави. При дослідженні економічної категорії «кредитна операція» викликають інтерес як мінімум три питання: чи є кредитна операція різновидом банківської операції, чи можна визнати за кредитною операцією як приватно правові, так і публічно правові характеристики; як співвідноситься кредитна операція з кредитним договором.

МЕТА НАУКОВОЇ СТАТТІ. Мета дослідження полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні концептуальних основ кредитно-інвестиційної діяльності банків як найбільш ефективних джерел фінансових ресурсів, здатних вирішувати проблеми відродження та реформування потенціалу національної економіки.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ. До теоретичних розробок з питань банківського кредитування зверталися в різні періоди розвитку законодавства. Економічна складова банківського кредиту полягає у вартісному вимірі, яке має зростати кожного разу після надання кредиту позичальникові. Тому, кажучи про банківський кредит, маємо на увазі форму руху суми грошей від банку до позичальника, яка завжди підлягає поверненню в деякому збільшеному розмірі через певний проміжок часу. У науковій літературі економічна категорія «форма» використовується не тільки в поєднанні зі словом «рух». Так, В. В. Іконніков визначав кредит при соціалізмі, як форму грошових економічних відносин, акумуляцію тимчасово вільних грошових ресурсів господарських організацій, державного бюджету та населення для продуктивного використання цих ресурсів як термінових позик на збільшення основних і оборотних фондів підприємств відповідно до вимог закону планомірного, пропорційного розвитку народного господарства [15, с. 123].

Незважаючи на досить сміне визначення кредиту, науковці звертали увагу на те, що воно побудоване на описі зовнішніх ознак, що лежать на поверхні явища кредиту. Відзначаючи цей недолік, Ю. С. Шенгер використовував термін «форма» у поєднанні з терміном «розпорядження». Він визначив кредит як необхідну форму розпорядження державою громадськими фондами з метою розвитку соціалістичної економіки, що виражається в плановому зворотному перерозподілі грошових коштів, обумовленому постійно оновлюючим кругообігом коштів господарства [33, с. 12].

Розглядати банківський кредит як правову категорію, використовуючи при цьому понятійний апарат абстрактних економічних кредитних відносин неприпустимо. Дослідження будь-якого правового явища через категоріальний апарат будь-якої іншої галузі знань не доцільно, як і не

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

доцільно використання юридичного понятійного апарату для розкриття економічної, соціальної, філософської сутності даного явища. Тому не коректно видається думка Л. Г. Єфімової про те, що «немає підстав говорити про повний збіг понять кредиту в економічному і правовому аспекті» [12, с. 456]. Дискусійною бачиться точка зору Г. А. Тосуняна, А. Ю. Викулина, А. М. Екмаляна, які вважають, що кредит, будучи міжгалузевим правовим поняттям, «чинить систему формуючий вплив на галузь банківського права, об'єднує суспільні відносини, що складаються в процесі кредитування, в єдиний комплекс, надає їм відому впорядність, багато в чому зумовлює наявність специфічних предмета і метода правового регулювання, що дозволяє говорити про відносну самостійність галузі банківського права в загальній системі права» [28, с. 157]. До того ж у своїй роботі зазначені вчені в один ряд шикують визначення кредиту, що знайшло відображення в економічній, фінансовій та юридичній літературі: а) «кредит – надання грошей або товарів, тобто певна дія або операція»; б) «кредит – рух капіталу або форма його руху»; в) «кредит – угода з грошима або товарами»; г) «кредит як грошові кошти чи майно, що надаються однією стороною (кредитором) іншій стороні (позичальникові) в розмірі та на умовах, передбачених угодою»; д) «кредит ... як діяльність певного виду»; ж) «кредит – це відносини»; з) «кредит як довіра (акт довіри), який чиниться кредитором позичальнику». Даний перелік визначень кредиту мав би сенс, якби вчені слідували своєму ж висновку про те, що всі особливості і риси поняття «кредит» слід розглядати комплексно, в їх взаємозв'язку і взаємозумовленості як деяку діалектичну єдність, адже в іншому випадку дане поняття втрачає свій категоріальний і системно формуючий зміст. Так, В. В. Витрянський визначає, що категорією «кредит» охоплюються і вексельні правовідносини, і відносини, які кваліфікуються як товарний кредит, і відносини, пов'язані з випуском і продажем облігацій [5, с. 10]. Такий підхід викликає низку заперечень. По-перше, незрозуміло, яким підходом до визначення кредиту як категорії керується вчений для розкриття його змісту. По-друге, незрозумілим залишається і критерій, покладений в основу змісту кредиту за допомогою віднесення до нього вексельних відносин, товарного кредиту. Чому в такому разі не можна віднести до змісту шуканої категорії факторинг? По-третє, такий підхід до визначення змісту кредиту не привносить ясності у визначення його економічної сутності, так само, якби автор спробував дослідити зміст правової категорії «кредит» через економічну складову. Це дало привід автору дійти висновку, що договір товарного кредиту (як і кредитний договір) належить кваліфікувати як окремий вид договору позики.

Сутність банківського кредитування відображають принципи кредитування: зворотність; диференційованість; забезпеченість; платність. Для здійснення кредитної угоди на ринку позикових капіталів потрібна наявність щонайменше двох учасників: кредитора і позичальника. Жоден суб'єкт, який тимчасово передає ресурси іншому суб'єкту із звичайною для підприємця метою отримання прибутку, не може бути впевнений не тільки в отриманні доходу з розміщених коштів (що складає нормальний економічний ризик), а й у поверненні власне розміщених. По суті, під «ударом» виявляється один з принципів банківського кредитування – принцип зворотності. Як зазначає О. М. Олійник, «економічні суб'єкти не мають можливості точно прораховувати результати своїх дій через відсутність гарантій виконання партнерами взятих ними на себе зобов'язань. Потреба у встановленні хоча б мінімальних гарантій виконання зобов'язань вкрай висока в такій ситуації. Причому відчужені один від одного люди готові пожертвувати заради таких гарантій частиною своєї свободи на користь будь-кого, хто такі гарантії надасть» [23, с. 327].

Надання коштів за кредитним договором здійснюється в рамках кредитної діяльності банку. Кредитна діяльність банку, виступаючи різновидом банківської діяльності, є також структурним елементом останньої, через зміст якої можна усвідомити її сутність. Для розкриття змісту кредитної діяльності банку можна звернутися до змісту її родового поняття «банківська діяльність». Щодо останньої законодавці обмежилися тільки якісними, а не змістовними ознаками. Так, О. М. Олійник каже, що «про банківську діяльність може йти мова в тих випадках, коли має місце вчинення будь-якого виду визначених законодавством банківських операцій як самим банком, так й іншими кредитними установами». Вчинення «будь-якого виду», на наш погляд, передбачає багаторазовість здійснення операцій, що співвідносяться з вмістом будь-якої з банківських операцій, зазначених у ЗУ «Про банки і банківську діяльність», ґрунтуючись, у першу чергу, на ознаках систематичності діяльності [14]. Можна стверджувати, що банківська діяльність являє собою систему постійно здійснюваних банківських операцій належним суб'єктом (банком) на підставі ліцензії НБУ.

К. Т. Трофімов визначає банківську діяльність як «засновану на законі або ліцензії підприємницьку діяльність кредитних установ на ринку фінансових і пов'язаних з ними послуг з виконання функцій посередництва в кредиті, платежах та обіг капіталу» [29]. Вважаємо, що наведене трактування шуканого терміна має низку недоліків. По-перше, незрозуміло, в якому випадку кредитна установа засновує свою діяльність не на ліцензії, а на законі. В розрізі своїх думок К. Т. Трофімов уточнює, що банківську діяльність, засновану на законі, здійснює НБУ. Не заперечуючи по суті сказаного, вкажемо на одну невідповідність, що НБУ згідно законодавства не є кредитною установою, тому не потрапляє в суб'єктний склад, зазначений вченим у визначенні. По-друге, науковець у визначенні зміщує два різних поняття: «банківська діяльність кредитної установи» і «підприємницька діяльність кредитних установ на ринку фінансових і пов'язаних з ними послуг», відмінність яких зазначає надалі і сам. Так, поняття «діяльність кредитної установи» – більш широке, ніж поняття «банківська діяльність», що включає в себе також і діяльність кредитної установи, котра є банківською. По-третє, вчений каже про деяке посередництво в кредиті, що, як нам видається, суперечить сутності останньої. Посередництво в кредиті з боку банку як таке відсутнє, бо саме банк виступає кредитором, стороною, що надає гроші на умовах платності, терміновості, поворотності. По-четверте, викликає заперечення можливість використання в одному термінологічному ряду таких понять як «кредит», «платежі» й «обіг капіталу», розмежування яких є неможливим через їх непорівнянність. Можливо, що поняття «платежі», використовується вченим у значенні поняття «розрахунки», що, звичайно, не одне і те ж саме. Складніше з визначенням поняття «обіг капіталу», що відноситься більше до економічної теорії, що не дозволяє співвіднести його з поняттями «кредит» і «платежі» в правовому контексті. Банківська діяльність співвідноситься тільки зі здійсненням банківських операцій, але не інших угод кредитної установи, перелік яких наводиться в ЗУ «Про банки і банківську діяльність». Слід врахувати, що діяльність банків не може розкриватися виключно через вчинення в сукупності трьох банківських операцій: залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб; розміщення цих коштів від свого імені і за свій рахунок на умовах повернення, платності, терміновості; відкриття і ведення банківських рахунків суб'єктів.

Діяльність банків здійснюється за рахунок не тільки залучених коштів, а й власних. Власні кошти банку (майно) крім усього іншого виступають одним з джерел збільшення його статутного капіталу. Важко погодитися з думкою, що кошти на рахунку «в будь-якому випадку ніколи не можуть бути власними коштами банку». О. М. Олійник вважає, що «гроші на рахунку є об'єктом права власності клієнта як речі, визначені спорідненими ознаками, але виділені за кількісним показником, зафіксованим шляхом запису по рахунках». По суті, вчений оперує деякими кількісними ознаками, що не означає покласти в позицію конкретну суму грошей. Акцент робиться на фіксації кількісного показника шляхом запису по рахунках. Виходить, що мова йде про певну суму грошей, отже, логічно припустити, що клієнт має право власності не на гроші, а на право вимоги, що відповідає природі відносин за договором як банківського рахунку, так і банківського вкладу.

Якщо в даному випадку О. М. Олійник оперує правовою аргументацією, то в юридичній літературі обґрунтування правової природи грошей, що надаються в кредит, не має нічого спільного не лише з приватно правовими аспектами банківського кредиту, але й правом взагалі. К. Т. Трофімов акцентує, що кошти, що надаються банками в кредит, у більшості випадків не належать їм на праві власності. В якості обґрунтування свого підходу він говорить, що комерційні банки створюють гроші. Видача кредиту веде до появи операційних рахунків, призначених для платежів, тобто породжують засоби платежу і зростає грошова маса. Виходячи з мети кредиту, нові гроші будуть витрачатися, прокладаючи свій шлях в економіці як надходження в інші економічні одиниці і, можливо, в інші (або ті ж) банки як резерви для утворення нових кредитів. Результатом є процес депозитної експансії (зростання депозитів) або мультиплікатор депозиту. В розрізі викладеного, вчений визначив для банку джерела надання кредиту: по-перше, гроші клієнтів, по відношенню до яких банк виступає в якості агента і виконує функцію перерозподілу грошей в економіці; по-друге, нові гроші, що з'явилися в результаті мультиплікатора депозиту; по-третє, власні кошти. Відзначимо, що в контексті права наведений підхід вченого позбавлений будь-якого сенсу.

Повертаючись до поняття «кредитна діяльність», виділимо її наступні ознаки: кредитна діяльність – різновид банківської діяльності, що виступає її складовим елементом; кредитна діяльність – діяльність, що являє собою систему постійно здійснюваних кредитних операцій (кредитних угод); кредитна діяльність – діяльність, пов'язана з розміщення коштів банку (незалежно від джерела їх формування) від свого імені і за свій рахунок; кредитна діяльність, виступаючи різновидом банківської діяльності, здійснюється належним суб'єктом (банком) на підставі ліцензії НБУ. Важко погодитися з думкою, що кредитна діяльність банків включає крім операцій з надання грошей на умовах повернення також операцію з надання «гарантій та поруки із зобов'язанням виплати грошей у подальшому, коли у клієнта виникають фінансові труднощі». Той факт, що видача

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

банківських гарантій та поруки за третіх осіб створює обов'язки на стороні, яка їх видала банку, дозволяє віднести такі операції до пасивних, в яких банк виступає боржником, отже, про кредитну діяльність не йдеться. Не можна погодитися і з думкою, коли науковці визначають приналежність понять «кредитна діяльність», «банківська операція» до публічно правової сфери. В. В. Витрянський вважає, що кредитна діяльність банків як вид банківської діяльності являє собою діяльність з надання учасниками майнового обороту грошей, залучених банками (розміщених підприємствами на банківських рахунках і депозитах), засновану на принципах терміновості, зворотності, платності. Одночасно вчений відзначає, що категорія «кредитна діяльність» має певний юридичний аспект саме в сфері публічно правових відносин.

Обґрунтовується цей вислів тим, що кредитна діяльність банків пов'язана з ризиком виникнення неможливості виконання ними своїх зобов'язань перед власниками банківських рахунків і вкладів внаслідок неповернення позичальниками виданих кредитів. Забезпечення ж вкладників і власників банківських рахунків, на думку вченого, здійснюється НБУ в публічно правовій сфері засобами банківського регулювання та нагляду. Через встановлені вимоги формування банками спеціальних резервних фондів, обов'язкові нормативи діяльності банків, а також можливі дії НБУ, спрямовані на реалізацію контрольних і наглядових його функцій, В. В. Витрянський визначає в публічно правовому аспекті категорії «кредит», «кредитна діяльність», котрі не мають, на його думку, нічого спільного з поняттями «кредит», «кредитний договір», «позикове зобов'язання», що використовуються в цивільному праві. Нам же видається, що юридична природа відносини визначається її власним характером, а не порядком забезпечення реалізації контрольних і наглядових функцій НБУ. Кредитну діяльність банків можна розглядати через державне регулювання, здійснюване НБУ, тому дослідженню підлягатимуть публічно правові відносини. Чого не можна сказати про дослідження кредитної діяльності банків, що співвідноситься з наданням банківських кредитів. Останнє носить виключно приватно правовий характер, що не означає виключення публічних елементів при виявленні сутності банківського кредитування. Це підтверджує неприпустимість встановлення жорстких рамок у визначенні сутності будь-якого правового явища.

Кредитні відносини є відносинами вартісними. Як зазначає І. С. Гуревич, економічні відносини у сфері кредиту, змістом яких є рух вартості, регулюються нормами цивільного права [9, с. 91]. Саме встановленням жорстких вимог суб'єктного складу кредитної діяльності, порядку і форм кредитування пояснюється винятковість кредитної діяльності банків. Помилково відносити кредитну діяльність банків тільки до публічно правових відносин, покладаючись на головну мету банківського регулювання і нагляду – підтримка стабільності банківської системи, захист інтересів вкладників і кредиторів. Будь-яке висловлювання вчених як на користь публічності, так приватно правовий характер кредитних відносин має підкріплюватися достовірною аргументацією, що ґрунтується на дослідженні правової основи цих відносин. Не можна довести публічний характер правової категорії через термінологічний апарат приватного права, так само, як і навпаки.

Для повного розкриття змісту базового для теми нашої роботи поняття інвестиційної діяльності банків вважаємо за необхідне зафіксувати наступні моменти. В економічній теорії існують розбіжності в розумінні поняття і сутності інвестицій. Підхід І. Бернара і Ж. Коллі [4, с. 399] передбачає розмежування понять «інвестиції» і «вкладення капіталу». Так, за своєю сутністю вкладення капіталу як і за мотивацією, так і за природою суб'єкта, який здійснює його, відокремлене від процесу виробництва. Саме це відрізняє його від інвестицій. Прибуток або ризик, якому він при цьому піддається, залежить від прозорливості вкладника, а не від його продуктивних здібностей. Отже, «вкладення капіталу» трактується як операція вкладення капіталу в сферу, не пов'язану з професійною діяльністю його власників, які розраховують отримати прибуток від такого розміщення коштів. Важливою ознакою інвестицій є продуктивний характер використання капіталу, в той час як «вкладення капіталу» – фінансова операція. На продуктивну функцію інвестицій вказують К. Макконелл, С. Брю: «інвестиції – витрати на виробництво і накопичення коштів та збільшення матеріальних запасів» [20, с. 327]. І. Т. Балабанов дотримується такої ж думки: «інвестиції являють собою використання фінансових ресурсів у формі довгострокових вкладень капіталу» [2, с. 79]. Економічна думка розмежує поняття «реальні інвестиції» і «фінансові інвестиції». Якщо перші приводять до введення в експлуатацію нових засобів виробництва, то другі – ведуть тільки до зміни власника вже існуючого майна. У. Шарп наголошує, що реальні інвестиції включають інвестиції в будь-який тип реально відчутних активів, а фінансові інвестиції – угоди, записані на папері (акції, облігації) [16, с. 731]. І. Бернар та Ж. Коллі ототожнюють поняття «інвестиції» і «капіталовкладення», причому дають чітке визначення капіталовкладень – це додаткові засоби виробництва, включені на певний період часу в основні фонди господарюючої одиниці. Вчені виділяють у змісті цих понять спрямованість на збільшення обсягу функціонуючого в економічній системі капіталу, тобто запропонованої кількості засобів виробництва, створених людьми. Процес інвестування ними визначається як довгострокове вкладення ресурсів з метою створення й отримання чистого прибутку в майбутньому та перетворення фінансових ресурсів у продуктивні активи як важливого елементу цього вкладення. Вважаємо, що таке трактування обґрунтоване і пояснюється природою інвестиційного процесу, в якому операції з вкладення капіталу в конкретні активи розглядаються в нерозривному зв'язку з рішенням щодо пошуку джерел фінансування та з визначенням оптимальної структури капіталу при розробленні бюджету капіталовкладень. Основою формування процесу залучення інвестицій повинна бути потреба в якісній зміні технологічного укладу, головними компонентами якого є засоби виробництва і новачі.

В якості описового терміна, що відображає процес довгострокового інвестування різних видів ресурсів у реальний сектор, доцільно використовувати термін «капіталовкладення», оскільки вхід інвестора з реальними інвестиційними пропозиціями здійснюється через сферу капітального будівництва, а не через сферу ринків капіталів, що характерно для фінансових інвестицій. При реалізації інвестиційного проекту капітальні вкладення здійснюються не тільки на стадії будівництва або реконструкції підприємств, але і в процесі їх експлуатації. Тому основний капітал не може функціонувати без оборотного капіталу, разом з яким вони утворюють категорію «капітальні вкладення». У науковій літературі можна зустріти поняття «інвестиції в оборотний капітал», величина яких визначається специфікою обороту грошових коштів у процесі виробництва. Обсяг таких інвестицій впливає на ефективність інвестиційної діяльності суб'єкта. Так, Л. Дж. Гитман, М. Д. Джонс вважають, що, головним критерієм, який визначає підприємницьку діяльність як інвестиційну, є орієнтація такої діяльності на підвищення конкурентоспроможності як на рівні банків, так і на рівні національної економіки [7, с. 538]. Інвестиції банку у вузькому сенсі – вкладення банку в цінні папери з метою диверсифікації активів, отримання додаткового доходу та підтримки ліквідності балансу. В офіційній статистиці України поняттю «інвестиція» відповідає показник інвестиції у не фінансові активи, який включає в себе витрати на придбання елементів основного капіталу ... НДДКР, землі [17].

У. Шарп, Г. Александер, Д. Бейлі наголошують: «поняття «інвестувати» означає «розлучитися з грошима сьогодні, щоб отримати велику їх суму в майбутньому. Два чинники пов'язані з цим процесом – це час і ризик» [16]. Констатована цими вченими дихотомія «реальних» (у матеріально індивідуалізовані активи) і «фінансових» (виражених де-факто в тих чи інших формах юридичних зобов'язань, у т.ч. цінних паперах) інвестицій не настільки істотна для розуміння інвестиційної сутності багатьох банківських операцій (важливо це для усвідомлення тієї обставини, що «фінансові» інвестиції містять у собі високий ризик не тільки неотримання доходу, а й неповернення інвестованої суми). Можемо говорити про те, що банківським інвестиціям притаманні такі ознаки: їх джерелом можуть бути як власні кошти банку, так і залучені ресурси; інструменти, в які можна вкласти кошти, для банків обмежені законодавчо; ефектом для банку є, перш за все, прибуток. В контексті законодавства базою для визначення інвестицій слугують норми Закону України (ЗУ) «Про інвестиційну діяльність» від 10.10.2013 за № 639-VII, здійснених у вигляді капітальних вкладень [13].

В. М. Усоскін, В. Ю. Белоусова під банківськими інвестиціями розуміють відмову від споживання в даний час на користь майбутнього у формі цілеспрямованих довгострокових вкладень грошей у паї, акції, вклади, інші цінні папери, новачі, ліцензії, товарні знаки, кредити, будь-яке інше майно чи майнові права, інтелектуальні цінності з метою отримання прибутку [30, с. 93]. Узагальненою є позиція К. Р. Тагірбекова, який акцентує, що інвестиції банку – операції з довгострокового розміщення його ресурсів у цінні папери, нерухомість, статутні фонди підприємств, колекції, дорогоцінні метали й інші об'єкти вкладень задля розширення і диверсифікації дохідної бази банку; підвищення фінансової стійкості і зниження загального ризику за рахунок розширення видів діяльності, які підтримує банк; розширення клієнтської і ресурсної бази, видів продуктів і послуг; посилення впливу на клієнтів через контроль їх цінних паперів [27, с. 459].

Традиційний підхід передбачає, що банківські інвестиції являють собою вкладення в цілях отримання успішного результату. Даний підхід при розгляді об'єкта вкладень або детально перераховує основні групи активів фірми, або вказуються форми капіталізації інвестицій (реконструкція дочірньої фірми), або використовується узагальнююче поняття «об'єкти підприємницької діяльності» як наприклад у ЗУ «Про інвестиційну діяльність», здійсненої у вигляді капітальних вкладень». Відмітимо також, що автори або зовсім не розглядають цілі інвестування, або

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

торкаються лише окремих аспектів даного економічного процесу. Д. А. Ендовицький підкреслює, що ця проблема виходить за рамки завдання про вдосконалення понятійного апарату, так як від чіткого розуміння, на досягнення яких цілей направлено довгострокове інвестування, буде залежати інтенсивність фінансової діяльності суб'єкта і ступінь ризикованості інвестиційних заходів [18, с. 319]. А. В. Воронцовський під інвестуванням розуміє будь-яку форму і вид вкладення капіталу [6, с. 419]. Більш узагальнений зміст поняття «інвестування» передбачає довгострокове вкладення коштів в різні галузі задля отримання прибутку. На думку А. С. Абрамова, банківські інвестиції – сукупність активів, сформованих свідомо в певній пропорції для досягнення однієї або декількох інвестиційних цілей [1, с. 135]. О. І. Лаврушин визначає банківські інвестиції як спосіб розміщення капіталу, який повинен забезпечити збереження або зростання вартості, або принести позитивну величину [26, с. 212].

Досить категорично виглядає точка зору Роджера Л. Міллера і Девіда Д. Ван-Хуза, які стверджують, що банківські інвестиції – це природження запасу капітальних благ [22, с. 672]. В контексті загального підходу інвестиції включають всі напрямки розміщення фінансових ресурсів банку. Основні недоліки цієї точки зору, на наш погляд, виражаються в необхідності дотримання юридичної однозначності поняття і необхідності враховувати структурну багатоваріантність. З одного боку, акцентується увага на вкладанні коштів для отримання вигоди, з іншого, – сама сфера авансування коштів чітко не визначена, кошти можуть вкладатися в будь-який сектор (виробничий, фінансовий). Інвестиції банків можуть бути спрямовані в різні сфери економіки, включаючи і ті, в яких відбувається перерозподіл вартості, що не супроводжується матеріальним втіленням. Для відображення процесу руху вартості капіталу вживають поняття «інвестиційна діяльність», що визначається як цілеспрямована діяльність, процес створення, накопичення та вигідного розміщення капіталу.

Багато вчених розмежовують поняття «інвестиційна діяльність банків» і «банківське інвестиційне посередництво». Під банківським інвестиційним посередництвом слід розуміти взаємодію з клієнтами у формах, що передбачають роль банків як комісіонерів або агентів. Банки розширюють дохідну базу своєї діяльності за рахунок збільшення кількості обслуговуваних клієнтів, не відволікаючи при цьому ні власних, ні залучених коштів. Відмінністю інвестиційної діяльності банків від посередництва є те, що інвестиційний характер діяльності визначається ініціативою самих банків. До них належать операції з розміщення ресурсів у цінні папери й інші фінансові активи з метою отримання доходу або придбання з їх допомогою прав участі в управлінні іншими підприємствами. Під інвестиційною діяльністю банків можна розуміти особливий сектор банківського бізнесу, який складається з випуску, купівлі і продажу акцій або облігацій компанії, а також державних підприємств. Інвестиційна діяльність банку полягає ще й у виконанні брокерських операцій, у реалізації фінансового інжинірингу, сутністю якого є вироблення фінансових інструментів і схем операцій, а також супровід злиття фірм і їх поглинання [19, с. 272].

Інвестиційна діяльність банків – діяльність банків на фондовому ринку, в т.ч. діяльність андеррайтингу, діяльність по залученню фінансування в реальний сектор або діяльність щодо злиття-поглинання компанії [31, с. 492]. Ю. С. Масленченков вводить поняття «інвестиційна банківська тріада» як поєднання трьох категорій «інвестиційна операція банку – інвестиційна послуга банку – інвестиційний продукт банку» [21, с. 86]. Основним підходом науковця при визначенні терміна «інвестиційні операції банку» є необхідність відносити до них лише ті операції, які мають інвестиційний характер. До них, у першу чергу, слід включити: прями і портфельні (фінансові) інвестиції банків (з метою формування й управління власним портфелем цінних паперів й іншими портфелями фінансових інструментів). Об'єктом фінансових інвестицій, на думку Г. Белоглазової, можуть бути не лише цінні папери, а й інші активи, наприклад, іноземна валюта, дорогоцінні метали, похідні фінансові інструменти [3, с. 262]. У другу чергу, до інвестиційних операцій слід включити операції по вкладенню коштів в інструменти за дорученням клієнтів банку (з метою формування або управління їх портфелями цінних паперів й інших інструментів). Д. В. Панов акцентує, що інвестиційні операції банків – діяльність банку з вкладення, тобто інвестування грошових й інших резервів у цінні папери, нерухомість, статутні фонди компанії, середньострокові і довгострокові кредити, колекції, дорогоцінні метали й інші об'єкти вкладень, ринкова вартість яких здатна зростати і приносити дохід у формі відсотків, дивідендів, прибутку від перепродажу й інші прями і непрямі доходи [24, с. 262].

Інвестиційна діяльність банків складається з окремих банківських операцій, сукупність яких формує інвестиційну банківську послугу як елемент банківського інвестиційного посередництва. В основі діяльності інвестиційного банку лежить теорія фінансового посередництва. Теоретичним підґрунтям теорії фінансового посередництва є роботи Дж. Г. Герлі, Едварда С. Шоу і Дж. Тобіна та ін. Так, в роботі Й. Шумпетера «Теорія економічного розвитку» (1912) запропонована концепція «нових комбінацій», які виступають рушійною силою економічного розвитку. Здійснення всіх видів комбінацій можливо двома способами – авторитарними і за рахунок банківських кредитів [34, с. 315]. Стимулом економічного росту по Й. Шумпетеру є новація, а забезпечує її кредит. Головна функція банку як посередника – стимулювання підприємницької діяльності і платоспроможного попиту. Відмінність його підходу від інших теорій полягає в тому, що кредитна система не перерозподіляє, а створює гроші.

Ідея ефективного розподілу ресурсів в економіці на основі подолання невизначеності результату інвестування, зниження ризику вкладень і збільшення числа альтернативних видів фінансових активів була закладена в працях А. Пігу і розвинена в роботах Р. Голдсмита, Б. Фрідмана. Так, А. Пігу в роботі «Економічна теорія добробуту» розглядав роль кредитної системи та ринку цінних паперів у забезпеченні економічного зростання. Він зробив висновок про те, що динаміка ВВП (зростання «національного дивіденду») визначається ступенем наближення розподілу ресурсів (праці і капіталу) до оптимального. Досліджуючи капітал як фактор економічного зростання А. Пігу виділив дві його основні характеристики – відстрочка споживання (дохід від інвестування надходить тільки через певний час) і тягар невизначеності (в момент інвестування немає інформації про майбутні результати вкладень). Принциповим положенням теорії А. Пігу було твердження про те, що реальні і потенційні інвестори – різні особи. Він запропонував розмежувати названі характеристики капіталу, які проявляються при інвестуванні, тобто розподілити ризики. І назвав інститут, що дозволяє реалізувати цю ідею – «система гарантій», тобто кредитні установи. Відповідно до його теорії, кредитна система виступає посередником між потенційними і реальними інвесторами, бере на себе інвестиційні ризики і забезпечує раціональний розподіл капіталу і, як наслідок, зростання економіки [25]. Р. Голдсміт продовжив дослідження ролі банків як посередників на основі статистичного аналізу. Він підтвердив міркування А. Пігу про те, що розвиток кредитних установ і поширення інструментів призводить до поділу функцій заощадження (очікування) і функції інвестування (невизначеність) і, тим самим сприяє економічному зростанню [8]. Р. Голдсміт також показав, що розвиток кредитних установ, що випускають «вторинні зобов'язання», сприяє розширенню кола інвесторів, трансформації потенційних інвесторів у реальні та залучення в господарський оборот коштів осіб, які не схильні інвестувати в «первинні зобов'язання» (акції корпорацій, прями інвестиції). Дж. Герлі і Е. Шоу сформулювали ідею про паралельність зростання доходів і накопичення активів [10]. Таке припущення означає, що в міру зростання доходів зростає схильність індивіда до непрямих інвестицій. У даній ситуації від кредитної системи потрібно постійний технічний розвиток (новації), пропозиція нових інструментів, географічна експансія. Б. Фрідман додав до теорії посередництва контекст диверсифікації ризиків за видами активів, страхування непередбачених ризиків та їх розподіл між агентами. Новим підходом у теорії був аналіз економіки на масштабах операцій і вигод від спеціалізації посередника. При цьому в якості посередників Б. Фрідман розглядав не тільки банки, а й страхові компанії, пенсійні фонди, державні кредитні агентства [32]. А. Гершенкрон зосередив увагу на макроекономічних аспектах діяльності банків. Показавши зв'язок рівнів розвитку банківської системи і промисловості, він дійшов висновку про те, що чим більш відстала економіка і чим пізніше починається її реформування, тим важливіша політика стимулювання пропозиції грошей через банківські інститути [11, с. 407].

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Виклад постулатів теорії фінансового посередництва дає змогу зробити такий висновок: ринок цінних паперів служить не тільки індикатором поточного стану економіки, але і є джерелом її зростання; важлива роль посередників у процесі перерозподілу ресурсів в економіці; оскільки інвестиційні банки є основними учасниками ринку цінних паперів, то при належному законодавчому регулюванні банківської діяльності саме цей інститут покликаний вирішити проблеми залучення інвестицій у реальний сектор економіки.

Кредитну діяльність банків можна визначити як систему постійно здійснюваних банківських кредитних операцій (кредитних угод) належним суб'єктом (банком) на підставі ліцензії НБУ. Кредитна діяльність банку не є самостійною діяльністю, адже існуючи в рамках банківської діяльності, в нерозривному зв'язку з іншими її елементами, вона відображає тільки одну сторону діяльності банку, а саме розміщення кредитних ресурсів (грошових коштів банку). Запропоноване удосконалення визначення поняття «інвестиційна діяльність банку» – діяльність, спрямована на отримання прибутку й інших вигод шляхом проведення ним інвестиційних операцій, надання інвестиційних й інших видів послуг клієнтам, конкретне втілення яких полягає у формуванні та реалізації інвестиційного продукту банку різної складності та наповнення.

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

Основною метою інвестиційної діяльності банків є сукупність спрямованих вкладень різних ресурсів суб'єктами, в результаті якого з'єднуються ті, хто пропонує тимчасово вільні кошти, з тими, хто відчуває потреби в них. Через наявність на одному полюсі тимчасово незатребуваних ресурсів, а на іншому потреби в них, виникає необхідність у функціонуванні дієвого інвестиційного механізму регулювання співвідношення попиту і пропозиції на інвестиційні ресурси. Результатом інвестиційної діяльності банків є цілісна система фінансових відносин на етапах акумулювання коштів, їх вкладення в інвестиційні активи, експлуатації активів та відшкодування спочатку вкладених коштів за рахунок отриманого в результаті інвестування доходу.

На підставі аналізу фундаментальних досліджень економістів запропонований авторський підхід до розкриття поняття кредитно-інвестиційна діяльність банку – сукупність його кредитної (інвестиційної) стратегії, що визначає принципи, пріоритети і цілі банку на фінансовому ринку та кредитної (інвестиційної) тактики, що визначає фінансові інструменти, використовувані банком для реалізації його цілей при здійсненні кредитних угод, інвестування, правила їх здійснення, порядок організації кредитно-інвестиційного процесу.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Абрамов А.Е. Инвестиционные фонды: Доходность и риски, стратегии управления портфелем, объекты инвестирования в России / А.Е. Абрамов. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – 416 с.
2. Балабанов И.Т. Основы финансового менеджмента. Как управлять капиталом? / И.Т. Балабанов. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 175 с.
3. Банковское дело: [учебник для вузов. 2-е изд.] / Под ред. Г.Белоглазовой, Л.Кролицейской. – СПб.: Питер, 2010. – 400с.
4. Бернар И., Колли Ж. Толковый экономический и финансовый словарь: Фр., рус., англ., нем., исп. терминология: В 2 т.: [Пер. с фр.] / Ив Бернар, Жан-Клод Колли; Под общ. ред. Л. В. Степанова; Ред. В. Б. Рыбаков. – М.: Междунар. отношения 1997. – 759 с.
5. Витрянский В.В. Категории «кредит» и «кредитные правоотношения» в гражданском праве / В.В. Витрянский // Хозяйство и право. – 2004. – № 9. – С. 3-18.
6. Воронцовский А.В. Инвестиции и финансирование. Методы оценки и обоснования: [Учеб. пособ.] / А.В. Воронцовский. – СПб.: Изд-во СПбУ, 2003. – 528 с.
7. Гитман Л. Дж., Джонс М.Д. Основы инвестирования. [Пер. с англ.] – М.: Дело, 1997. – 991 с.
8. Голдсмит, Раймонд. Национальное богатство США в послевоенный период [Текст]: [пер. с англ. И.М. Осадчей, Р.М. Энтова] / Р.У. Голдсмит. – М.: Статистика, 1968. – 430 с.: табл. – (Новейшие зарубежные статистические исследования).
9. Гуревич И.С. Очерки советского банковского права. Ленинградский финансово-экономический институт. Изд-во Ленингр. ун-та, 1959. – 130 с.
10. Gurley J.G., Shaw E.S. Financial Aspects of Economic Development // American Economic Review. – 1955. – Vol. 45. – № 4. – P. 515-538.
11. Gerschenkron A. Economic backwardness in historical perspective: a book of essays / A.Gerschenkron. – Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press, 1962. – 468 p.
12. Ефимова Л.Г. Банковские сделки: право и практика: [монография]. – М.: НИМП, 2001. – 654 с.
13. Закон України «Про інвестиційну діяльність» (ВВР України), 1991, № 47, ст. 646) від 10.10.2013 за № 639-VII – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>
14. Закон України «Про банки і банківську діяльність». Відомості ВВР, 2001, № 5-6, Ст.30. Із змінами, внесеними згідно із Законами від 04.07.2013 за № 406-VII – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
15. Иконников В.В. Денежное обращение и кредит СССР. – М.: Госфиниздат, 1954 – 458 с.
16. Инвестиции / Уильям Ф. Шарп, Гордон Дж. Александер, Джеффри В. Бэйли [Текст]: [пер. с англ. А.Н. Буренина, А.А. Васина]. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 1028 с. – (Университетский учебник).
17. Інвестиційний клімат в Україні [Текст] / Б.А. Карпінський // Фінанси України. – 2001. – №7. – С. 139-148.
18. Инвестиционный анализ в реальном секторе экономики: [Учеб. пособие для студентов по спец. «Финансы и кредит», «Бух. учет, анализ и аудит», «Мировая экономика»] / Д.А. Ендовицкий; [под ред. д. э. н., проф. Л.Т. Гиляровой]. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 349 с.
19. Крушвиц Л. Финансирование и инвестиции. Неоклассические основы теории финансов: Пер. с нем. / [Под общей ред. В.В. Ковалева и З. Сабова] – Спб.: Изд-во «Питер», 2000. – 400 с.
20. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: Принципы, проблемы и политика: В 2 т.: [Пер. с англ. 13-го изд.] : [Учеб.] – Т.1. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 974 с.
21. Масленченков Ю.С. Финансовый менеджмент в коммерческом банке. Фундаментальный анализ. – М.: Изд-во «Перспектива», 1996. – 160 с.
22. Миллер Роджер Лерой. Современные деньги и банковское дело / Р.Л. Миллер, Дэвид Д. Ван-Хуз; [Пер. с англ.] – М.: ИНФРА-М, 2000. – 856 с.
23. Олейник О.М. Основы банковского права: Курс лекций. – М.: Юристъ, 1997. – 424 с.
24. Панов Д.В. Финансовая стабильность банков в условиях глобализации. [Монография] / Д.В. Панов. – М.: Бухгалтерский учет, 2008. – 320 с.
25. Пигу А. Экономическая теория благосостояния. В 2 т. – М.: Прогресс, 1985
26. Роль кредитов и модернизация деятельности банков в сфере кредитования: [монография] / коллектив авторов; [под ред. О.И. Лаврушина]. – М.: КНОРУС, 2012. – 272 с.
27. Тагирбеков К.Р. Основы банковской деятельности (Банковское дело). [Под ред. Тагирбекова К.Р.] – М.: Издательский дом «ИНФРА-М», Изд-во «Весь Мир», 2003. – 720 с.
28. Тосунян Г.А., Викулин А.Ю., Экмалиян А.М. Банковское право Российской Федерации. Общая часть: [Учебник] / [Под общ. ред. акад. Б.Н. Топорнина]. – М.: Юристъ, 2003. – 448 с.
29. Трофимов К.Т. Проблемы правоспособности банка / К.Т. Трофимов // Хозяйство и право. – 2005. – № 4. – С. 89 – 95.
30. Усоскин В.М., Белоусова В.Ю. Платежные системы и организация расчетов в коммерческом банке [Текст]: учеб. пособие / В.М. Усоскин, В.Ю. Белоусова; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». – М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2012. – 191 с.
31. Финансовый менеджмент: теория и практика: [Учебник] / [Под ред. Е.С. Стояновой]. – [6-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Изд-во «Перспектива», 2008. – 656 с.
32. Ходжсон Дж. Дополнение: Фридман и гипотеза максимизации. Экономическая теория и институты: манифест современной институциональной экономической теории [Текст]: [пер. с англ. М.Я. Каждана] / Дж. Ходжсон. – М.: Дело, 2003. – Ч. 1. – С. 89–92.
33. Шенгер Ю.Е. Очерки советского кредита. – М.: Госфиниздат, 1961. – 406 с.
34. Шумпетер Й. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры) [Текст]: [пер. с англ.] – М.: Прогресс, 1982. – 455 с.